

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอวิธีการดำเนินการวิจัย สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะดังนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาปัญหาและสร้างรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตำบลหนองบัว อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ โดยมีรายละเอียดการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
2. เพื่อสร้างรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มี 2 ช่วง คือ

ช่วงที่ 1 ศึกษาปัญหา

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้นำกลุ่มองค์กรชุมชน จำนวน 50 คน

ช่วงที่ 2 สร้างรูปแบบ

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย เป็นผู้มีความเชี่ยวชาญ ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และมีประสบการณ์ จำนวน 7 คน เป็นผู้วิเคราะห์ปัญหาตามที่ศึกษาในช่วงที่ 1 โดยการสนทนากลุ่ม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ

ช่วงที่ 1 การศึกษาปัญหา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้จัดทำเครื่องมือที่สร้างขึ้นเอง จำนวน 1 ชุด แยก

คำถามออกเป็น 2 ตอน

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 แบบสอบถามปัญหาการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้านการสร้างกลุ่ม จำนวน 10 ข้อ ด้านการปฏิบัติการ จำนวน 9 ข้อ ด้านการสร้างและขยายเครือข่าย จำนวน 10 ข้อ และด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน จำนวน 10 ข้อ ซึ่งเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 4 ระดับ คือ มากที่สุด มาก น้อย น้อยที่สุด

ช่วงที่ 2 การสร้างรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยการประชุมสนทนากลุ่มโดยผู้เชี่ยวชาญ 7 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ช่วงที่ 1 นำแบบสอบถามไปเก็บรวบรวมข้อมูล จากกลุ่มประชากร จำนวน 50 ชุด ระหว่างวันที่ 27 มิถุนายน 2549 ถึงวันที่ 3 กรกฎาคม 2549 ใช้เวลา 7 วัน เก็บแบบสอบถามได้ทั้งหมด 50 ชุดคิดเป็น 100 %

ช่วงที่ 2 ประชุมสนทนากลุ่ม โดยทำหนังสือเชิญผู้เชี่ยวชาญเข้าร่วมประชุมสนทนากลุ่มจำนวน 7 คน เพื่อเสนอความคิดเห็น ข้อพิจารณาและข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ตลอดจนวิเคราะห์ร่างรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในวันที่ 6 กรกฎาคม 2549 เวลา 10.00 น. – 12.00 น. ณ ห้องประชุมสำนักงานบ้านพักเด็กและครอบครัว จังหวัดนครสวรรค์ โดยผู้วิจัยใช้แบบบันทึกผลสรุปการประชุมสนทนากลุ่ม ตามประเด็นการพิจารณาสร้างรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ตำบลหนองบัว อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ช่วงที่ 1 ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม และระดับปัญหาการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ตำบลหนองบัว อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ที่ตอบแบบสอบถาม ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูปSPSS ด้านการสร้างกลุ่ม ด้านการปฏิบัติการ ด้านการสร้างและขยายเครือข่าย และด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน โดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ช่วงที่ 2 ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลในการสร้างรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้ข้อมูลปัญหาได้จากช่วงที่ 1 กำหนดยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาเพื่อสร้างรูปแบบ

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. ค่าร้อยละ
2. ค่ามัธยฐานเลขคณิต
3. ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

สรุปผลการวิจัย

จากผลการวิจัยช่วงที่ 1 และช่วงที่ 2 สามารถสรุปได้ดังนี้

ช่วงที่ 1 ศึกษาปัญหา

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของประชากรที่ใช้ในการวิจัย จำนวน 50 คน ในเขต ตำบลหนองบัว อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยเพศชายมากกว่าเพศหญิง และส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 31 – 50 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป และมีสถานภาพสมรส

ตอนที่ 2 การศึกษาปัญหา ทั้ง 4 ด้าน

โดยภาพรวมพบว่าการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ตำบลหนองบัว อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ มีปัญหาระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน เป็นปัญหาอันดับสูงสุด รองลงมาตามระดับ ได้แก่ การสร้างกลุ่ม การปฏิบัติการ การสร้างและขยายเครือข่าย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ด้านการรวมกลุ่ม โดยรวมมีปัญหาระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่า ตำบลหนองบัว อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ มีปัญหาการรวมกลุ่มในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ และสมาชิกในชุมชนมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกันเป็นอันดับสูงสุด รองลงมาคือ สมาชิกในชุมชนมีความประสงค์ในการรวมกลุ่มส่วนชุมชนมีความตระหนักในการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมร่วมกันมีปัญหาลดต่ำที่สุด

2. ด้านการปฏิบัติการ โดยรวมมีปัญหาระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่า ตำบลหนองบัว อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ มีปัญหาด้านการที่กลุ่มต่าง ๆ มีความพยายามในการสร้างผลประโยชน์ และกระจายผลประโยชน์ที่ได้จากการรวมกลุ่มอย่างเป็นธรรม เป็นอันดับสูงสุด รองลงมาคือ สมาชิกในชุมชนมีการกำหนดอุดมการณ์ วิสัยทัศน์ร่วมกัน และชุมชนมีการจัดทำข้อตกลงในเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ร่วมกัน ส่วนการประชุมปรึกษาหารือ / ประชาคมอย่างสม่ำเสมอ และต่อเนื่องมีปัญหาลดต่ำที่สุด

3. ด้านการสร้างและขยายเครือข่าย โดยรวมมีปัญหาระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่า ตำบลหนองบัว อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ มีปัญหาจำนวนเครือข่ายในชุมชนเป็นอันดับสูงสุด รองลงมาคือ การเสริมสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายทั้งองค์กรของรัฐ ของเอกชน และของประชาชน ส่วนปัญหาการได้รับการอบรมเพิ่มพูนความเข้าใจเพื่อเป็นเครือข่ายการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนมีปัญหาลดที่สุด

4. ด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน โดยรวมมีปัญหาระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่า ตำบลหนองบัว อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ มีปัญหาด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน และกำหนดวัตถุประสงค์ของกลุ่ม เป็นอันดับสูงสุด รองลงมาคือ การเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่จะมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์ ส่วนการรับรู้เรื่องราวและร่วมคิดในปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนมีปัญหาลดที่สุด

การอภิปรายผลการวิจัย

อภิปรายผลการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 ช่วงดังนี้

ช่วงที่ 1 การศึกษาปัญหาการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตำบลหนองบัว อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ มีประเด็นสำคัญที่ผู้วิจัยเห็นว่าควรนำมาอภิปราย ดังนี้

1. ปัญหาด้านการสร้างกลุ่ม

จากการศึกษาปัญหาด้านการสร้างกลุ่ม พบว่ามีปัญหาด้านสมาชิกในชุมชนมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน มีความประสงค์ในการรวมกลุ่ม และมีความตระหนักในการรวมกลุ่ม เพื่อดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ จำนง อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ (2545) ชุมชนคือ กลุ่มคนพวกหนึ่งที่มาอยู่รวมกันในอาณาบริเวณหนึ่ง โดยมีความผูกพันกัน มีการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ หลายด้านด้วยการรวมกลุ่ม และมีการพึ่งพาอาศัยกัน เช่นเดียวกับผลงานวิจัยของประเวศ วะสี (2541) ชุมชนเป็นเครือข่ายของความสัมพันธ์ ทั้งความสัมพันธ์บนพื้นฐานของระบบอุปถัมภ์แบบเครือญาติ มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ติดต่อสื่อสารกัน ทั้งนี้เป็นเพราะตำบลหนองบัว อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมหลายด้าน และยังมีการประกอบอาชีพเสริมอีกหลายอาชีพ ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องสร้างกลุ่มเพื่อการพัฒนาผลผลิตและส่งเสริมด้านการตลาด หากได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้องแล้ว จะเป็นการเพิ่มศักยภาพของกลุ่มให้เกิดความเข้มแข็งส่งผลดีต่อชุมชนต่อไป

2. ปัญหาด้านการปฏิบัติการ

จากการศึกษาปัญหาด้านการปฏิบัติการในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน พบว่ากลุ่มต่าง ๆ มีความพยายามในการสร้างผลประโยชน์ และกระจายผลประโยชน์ที่ได้จากการรวมกลุ่มอย่างเป็นธรรม สมาชิกกำหนดอุดมการณ์และวิสัยทัศน์ร่วมกันและมีการประชุมปรึกษาหารือ ประชาคมอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของกาญจนา แก้วเทพ (2540) การแสวงหาทางเลือกเพื่อทำกิจกรรมคือ การระดมความคิดเพื่อเลือกทำกิจกรรมก่อนหลังให้เหมาะสม ความสามารถของชุมชน วิธีการแสวงหาทางเลือกนั้น คือการศึกษา ดูงานของกลุ่มพัฒนาอื่น ๆ ซึ่งเป็นการขยายพูนความรู้ ในเรื่องการแก้ปัญหา การคิดคาดการณ์ล่วงหน้าถึงปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต การประเมินความเป็นไปได้ในการกระทำ รวมทั้งการประเมินโอกาส และขีดจำกัดของกลุ่มในการแสวงหาทางเลือก เพื่อทำกิจกรรม เช่นเดียวกับ ผลงานวิจัยของ สมพันธ์ เตชะอธิก (2540) องค์ประกอบที่สำคัญในการพิจารณาถึงการดำรงอยู่ได้ขององค์กรชุมชน คือ การมีอุดมการณ์ร่วมกัน การมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนร่วมกัน และมีทิศทางการพัฒนาที่เป็นรูปธรรม นอกจากนี้ยังมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ร่วมกัน โดยการจัดทำเป็นข้อตกลงมีผลประโยชน์ร่วมกัน ในลักษณะกระจายอย่างเป็นธรรม และถ้าผู้นำต้องมีความรู้ ความสามารถ และทักษะในด้านต่าง ๆ ทั้งในด้านความคิด ศีลธรรมแล้ว จะสามารถทำให้สมาชิกสนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ทั้งนี้เพราะการบริหารจัดการ คือ เป็นองค์ประกอบสำคัญ และชี้วัดความเข้มแข็ง รวมถึงกระบวนการต่อเนื่อง และมีประโยชน์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าในการพัฒนา

3. ด้านการสร้างและขยายเครือข่าย

จากการศึกษาปัญหาด้านการสร้าง และขยายเครือข่ายพบว่า จำนวนเครือข่ายในชุมชนเป็นปัญหาซ้ำซ้อน การเสริมสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เครือข่ายทั้งองค์กรของรัฐ ของเอกชน และของประชาชนขาดความเชื่อมโยงและได้อบรมเพิ่มพูนความเข้าใจ เพื่อเป็นเครือข่าย การสร้างความเข้มแข็งยังไม่ทั่วถึง ครอบคลุม ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ กาญจนา แก้วเทพ (2540) การขยายเครือข่าย หรือการขยายตัวขององค์กรชุมชน คือ การขยายประเภทของกิจกรรม การที่ชุมชนได้ชุมชนหนึ่งดำเนินกิจกรรมการพัฒนาสำเร็จลุล่วงไปได้ในกลุ่มของตน มักจะตามมาด้วยการพยายามขยายกิจกรรม หรือการขยายแนวคิดไปยังกลุ่มอื่น ๆ เสมอ สำหรับเหตุผลของการขยายกิจกรรมนั้น ควรจะไม่แตกต่างไปจากวิถีคิดระบบธุรกิจ หากแต่ว่าการเผยแพร่แนวคิดไปยังกลุ่มอื่น ๆ คือกลยุทธ์ในการแก้ไข จึงเป็นการสร้างเครือข่ายเช่นเดียวกับ ผลงานวิจัยของ บัณฑิต อ่อนคำ และวิริยา น้อยวงศ์ยางค์ (2535) การพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน องค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการพัฒนา ได้แก่ การมีเครือข่ายเชื่อมโยง เพื่อเกื้อกูลส่งเสริมประชาสังคม ทั้งนี้

เป็นเพราะการเสริมสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน จะทำให้เกิดความเชื่อมโยงในลักษณะเครือข่ายในการดำเนินงาน ถ้าเครือข่ายมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นแล้ว จะทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอย่างเป็นระบบ และยั่งยืนได้

4. ด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน

จากการศึกษาปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน พบว่าการมีส่วนร่วมในการวางแผน และกำหนดวัตถุประสงค์ของกลุ่ม การเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่จะมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์ และการรับรู้เรื่องราว และร่วมคิดในปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน เช่นเดียวกับ ผลงานวิจัยของมนตรี กรรพมมาลย์ (2539) การกระทำร่วมของชุมชนเป็นความพยายามร่วมกันของสมาชิกในชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาหรือแสดงออกซึ่งเอกลักษณ์ทางสังคม และความเป็นปึกแผ่นของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ กาญจนา แก้วเทพ (2540) การแสวงหาทางเลือก เพื่อทำกิจกรรม คือ การระดมความคิด เพื่อเลือกทำกิจกรรมก่อนหลังให้พอเหมาะกับความสามารถของชุมชน ในทำนองเดียวกับผลงานวิจัยของประเวศ วะสี (2541) การประชาคม คือ การที่ทุกส่วนของสังคม โดยรวมถึงภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาคม มาเป็นหุ้นส่วนกัน ร่วมกันทำ โดยจะต้องไม่มีการแบ่งแยกเรื่องใด เรื่องหนึ่งเป็นเรื่องของฝ่ายรัฐหรือฝ่ายสังคม เช่นเดียวกับผลงานวิจัยของ ธีรยุทธ บุญมี (2541) การเกิดจิตสำนึกสังคม หมายถึงการที่คนในสังคมรับรู้เรื่องราวปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และเห็นว่าคนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่จะต้องร่วมรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหา ทั้งนี้เพราะการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนจะเป็นการเสริมสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างความเข้าใจ ถ้าสมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนแล้ว จะทำให้เกิดอุดมการณ์ร่วมกัน เกิดเป็นสถาบันของสังคม และกลุ่มองค์กรต่าง ๆ จะยอมรับเป็นกฎเกณฑ์แห่งวิถีชีวิต เพื่อการพัฒนาเสริมสร้างความเข้มแข็งต่อไป

ช่วงที่ 2 การสร้างรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จำเป็นต้องสำรวจประเด็นและวิเคราะห์ปัญหา ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นปัญหาใน 4 ด้าน ได้แก่ด้านการสร้างกลุ่ม ด้านการปฏิบัติการ ด้านการสร้างและขยายเครือข่าย และด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน แล้วนำมาประเมินได้ว่าปัญหามีระดับน้อยหรือมาก ปัญหาน้อยจะใช้ยุทธศาสตร์การดำรงรักษา ปัญหามากจะใช้ยุทธศาสตร์การแก้ไขปรับปรุง จากการวิเคราะห์ข้อมูลทุกประเด็นเป็นปัญหาระดับมาก จึงได้นำมากำหนดวิธีการ/ ขั้นตอนใน 6 ขั้นตอน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนที่สำคัญจำเป็นต้องมี

การประเมินผลการดำเนินงานในระหว่างการดำเนินงาน เพื่อการศึกษาและพัฒนาอย่างเป็นระบบ และประเมินผลความสำเร็จของโครงการ เมื่อการดำเนินการแล้วเสร็จ

จากการกำหนดรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ที่เน้นวิธีการดำเนินงาน 6 ขั้นตอนดังกล่าว สอดคล้องกับ กาญจนา แก้วเทพ (2540 : 21 – 22) พบว่าขั้นตอนของการพัฒนาองค์กรชุมชน มี 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนสร้างกลุ่ม และแสวงหาทางเลือก ขั้นการลงมือปฏิบัติการ ขั้นโตแล้วต้องแยก ขยายกลุ่ม ขยายเครือข่าย และขั้นพลังคือความสามัคคี ซึ่งผู้วิจัยพบว่าหากชุมชนใด สามารถดำเนินการแก้ไขในประเด็นปัญหา ทั้ง 4 ด้านดังกล่าว โดยวิธีการที่ค้นพบจะสามารถทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งได้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากผลงานวิจัย มีข้อเสนอแนะดังนี้

1.1 ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จำเป็นต้องมีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบทั้งชุมชน โดยเฉพาะความเชื่อมโยงของ 4 ประเด็นปัญหา ได้แก่ การสร้างกลุ่ม การปฏิบัติการ การสร้างและขยายเครือข่าย และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน ทั้งนี้จะต้องพิจารณาให้ความสำคัญต่อทุนทางสังคม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนการสร้างให้สมาชิกในชุมชนเกิดความตระหนัก และมีจิตสำนึกที่ดีร่วมกัน โดยดำเนินการประชุมประชาคมเพื่อระดมสมอง และแนวทางแก้ไขดำเนินการ ก็นำมาเพื่อประโยชน์สูงสุดของชุมชน

1.2 หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ควรประสานการดำเนินงานกำหนดแผนปฏิบัติการร่วมกัน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เกิดเป็นระบบ และเป็นรูปธรรม

1.3 ควรพัฒนาคนในทุกระดับได้มีความรู้ ความเข้าใจในการที่จะเสียสละ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

1.4 ควรมีการพัฒนากระบวนการการปฏิบัติงานของภาคราชการ ให้มีการบูรณาการกันที่เน้นประโยชน์สูงสุด คือ ประชาชน เพื่อป้องกันการซ้ำซ้อน และอาจสร้างความสับสนได้

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรนำรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนไปใช้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็ง เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาประสานรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

2.2 ควรศึกษาแนวโน้มความเป็นไปได้ ตลอดจนกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคม เพื่อนำมาปรับปรุงรูปแบบให้เน้นการปฏิบัติได้จริง และสามารถนำไปใช้ในชุมชนอื่น ๆ ได้ต่อไป